

УДК 811.161.2

Наталія Мех

ПОЕМА І. ФРАНКА «ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ»: ДУХОВНИЙ ВИМІР

У статті запропоновано аналіз поеми Івана Франка «Іван Вишенський» в загальнокультурному аспекті. Розглянуто вербальне осмислення образу афонського подвижника, впливового духовного письменника-полеміста, палкого поборника православної віри. Розкрито зміст ремінісценцій з Євангельського тексту та життій святих, зацентовано на вічних проблемах взаємодії макрокосму та мікркосму в мові І. Франка.

Ключові слова: слово, мова, православна віра, духовна культура, мовотворчість.

The article deals with linguistic creativity Ivan Franko general cultural aspect. Analyzed his poem «Ivan Vyshensky» artistic reflection in her historical conditions specific time slice, iconic figures. Franco studied the person in the system of religious relations. The artist never forgot personality, her desire, inner peace and spiritual priorities.

Reminiscence of the Bible text and the lives of the saints, the emphasis on the eternal problem of interaction between the macrocosm and microcosm indicate broad erudition and high culture level thinker.

Keywords: word, language, Orthodox religion, spiritual culture, linguistic creativity.

Довгий час було прийнято вважати Івана Франка непримиренним та войовничим у ставленні до релігії. Його називали класичним вченим-атеїстом з чіткою науковою системою поглядів на виникнення релігії, зокрема християнства.

Насправді, на думку сучасних дослідників (Л. Филипович та ін.), І. Франко вивчав людину в системі релігійних відносин. Митець ніколи не забував про особистість, її прагнення, внутрішній світ та духовні пріоритети. Євген Сверстюк наголошує, що «віра і в призначення, і в творчість Духа, і в силу Духа супроводила Івана Франка все життя. Це було першою аксіомою, яку він виніс зі світу дитинства, де про аксіоматичні істини не сперечалися...» [Сверстюк 2015: 156].

Поема «Іван Вишенський» є красномовним свідченнями широких філософських поглядів Івана Франка, його глибокого розуміння людської природи і, водночас, постійних сумнівів, що роздирають, розшматовують митця. На думку деяких дослідників (Д. Донцова, К. Чехович та ін.), Франко балансував між вірою та раціоналізмом. І йому ще не вдалося, на момент написання в 1900 році поеми, збагнути «високий аскетизм» Середньовіччя та відчутти силу і вплив палкої молитви віруючого серця. Про це свідчать наступні рядки твору, пор.:

*Скрізь тиша і скрізь мовчання, / сірий одяг, хід повільний /
і худі понурі лиця, / непритомний сонний вид, / тричі лиш на день
по горах / пролунає голос дзвонів, / мов проквилить над горою
/ стадо дивних лебедят. / Плачуть жалібно ті дзвони, / мов
нарікання, докори / на людей, що замертвили / пречудовий сей
куток. / Що гніздо думок високих, / школу поривів геройських,
пристань для орлів змінили / на сумну тюрму для душ.
[Франко 1991: 496].*

І. Франко звертається у творі до постаті відомого письменника-полеміста, афонського подвижника Івана Вишенського. Відзначимо, що з 2016 року він прославлений у лику святих Українською православною церквою. Творчість преподобного, який 40 років провів на Афоні, має велике значення для збереження давньоруських та греко-візантійських православних духовних цінностей в українському культурному просторі.

У поемі Франка «Іван Вишенський» знаходимо ілюстрацію того часового зрізу та місця духовного подвигу письменника-апологета, пор.:

*«Старцю чесному Івану, / що в Афонській самотині /
шлях важкий, тісний верстає, / шлях показаний Христом, /
православні з України, / зібрані у місті Луцьку / на братерськую
пораду, / шлють благання і привіт. / Богу дякуєм святому, /
що про нас не забуває / і важкії нам спокуси / шле для нашого
добра [Франко 1991: 515].*

І далі Іван Франко описує ті складні історичні умови, у яких опинився православний український народ. Його мова пересипана вкрапленнями та ремінісценціями з Євангельського тексту, пор.:

*Ласкою його святою
й молитвами богомольців
стоїмо ще твердо в вірі
і не тратимо надій.*

*Б'ють на нас і явно, й тайно
вороги непримиримі,
напасті, і брехні, й зради
нас підкопують і рвуть.
Відреклись нас сильні світу –
і князі, і воєводи, –
кинули Христове стадо,
[за мамоною біжать.*

*Наші пастирі духовні
поробилися вовками,
шарпають Христове стадо]
і отруту в душі ллють [Франко 1991: 516].*

М. Грушевський про ті часи писав: «Були тоді в великій тривозі всі, кому близьке було добро України. Особливо їх тривожила справа православної віри, за яку боролися вони, як за перший знак української народности. .. Не було ані перед тим, ані потім короля, який би так слухався католицьких ксьондзів та єзуїтів та старався так викоринити православну віру, як тодішній польський король Жигимонт III. .. Однак сила, яка ще була на Україні, – се була козаччина, тому й православні брацтва, духовні, міщане, пани-недобитки починають звертатись до козаків у всяких українських справах, чи що до віри, чи що до иньшого. ..» [Грушевський 1991: 40-41].

До нас дійшло 16 творів старця. Три послання були написані ще до Берестейської унії: «Писание до всех обще, в Лядской земли живущих» (1588), «Извещение краткое о латинских прелестях...» (1588 – 1589) та «Новина, или Весть о обретении тела Варлаама, архиепископа Охридскаго...». Решту, тобто 13 творів, було написано вже після 1596 року. Найбільш відомі «Послання до князя Острозького та всіх православних»,

з настановою «стояти в православ'ї», «Послання львівському братству і до отця Іова, скитника Маркової пустелі» та ін., де письменник-апологет суворо викриває духовенство, що відступило від православної віри.

Надзвичайно влучно у поемі «Іван Вишенський» вдалося Франкові передати настрої православного українського народу, який потерпав від польсько-католицької експансії, і потребував палких захисників та духовних провідників, пор.: *Тямлячи слова Христові:/ царство боже – труд великий / і трудівники одні лиш / завойовують його, – / тямлячи таку науку, / що як пастирі нас зрадять, / треба нам, самому стаду, / про своє спасіння дбать, – / обмірковували разом, / як би нам від сеї бурі / хоч малесеньким оплотом / церкву божу захистить. / І прирадили зібрати / в одно огнище всі сили, / щоб велике спільне діло / поспівало і росло. / І отсе шлемо до тебе, / чесний батьку наш Іване, / своїх братчиків з благанням: / будь ти нашим стерником. / Поверни ти на Україну, / загривай нас своїм словом, / будь між нами, мов та ватра / у кошарі пастухів* [Франко 1991: 516-517].

Іван Вишенський відіграв важливу роль у зміцненні й захисті православної віри. Його твори відрізнялися рішучістю та винятковою силою духу. На думку С. Єфремова, письменник-полеміст переважав сучасників, опонентів та однодумців, талантом і був через те «власителем дум» свого часу.

Відзначимо, що духовний доробок Івана Вишенського, був не до кінця осмисленим та зрозумілим деяким дослідникам його мовотворчості. Адже вони намагалися розглядати послання подвижника у відриві від візантійсько-святоотецької, містико-ісихастської традиції, під впливом якої формувався світогляд апологета. І. Франко, високо оцінюючи постать Івана Вишенського, значення його мовотворчості, водночас дозволяє собі, на думку Тамари Гундорової, «свавільно» присвоїти йому «раціоналістичні елементи самоаналізу». Дослідниця вважає, що І. Франко, поставивши героя на межі зіткнення патріотичної посвяти, з одного боку, та християнської аскези – з іншого, переносить на нього «власні почування» і «аж навіть свавільно будує характер Вишенського на свій взірець» [Гундорова 2006:

270]. Франкові контексти ілюструють ці міркування, пор.: *Се не божий шлях! Таж навіть / Якби в рай ти так дістався, / а твоїй рідний край і люд твоїй / на загибель би пішов* / [Франко 1991: 521].

І далі читаємо у поемі: *І смертельна тривога / Зціпила старече серце / І заперла дух у груди, / Зимний ніт лице покрив. / / Ах, післанці з України! / В старця серце стрепенулось, / і в тривозі, і в нестямі / худі руки він простяг. / «Сійте! Сійте! Заверніться! / Я живу ще! По-старому / Ще кохаю Україну, / Решту їй життя віддам!»* [Франко 1991: 521-522].

Досліджуючи твір «Іван Вишенський», Ярослава Мельник акцентує увагу на позитивістських поглядах І. Франка, який ставить в «духовно-ієрархічному плані «діяння» вище «споглядання»..., поет, видається, не заперимітив ще однієї дороги, що веде до національного спасіння, – дороги по вертикалі вгору. Остання – це й молитовний подвиг чернецтва за людей, за світ...» [Мельник 2006: 198]. Хоч і мав І. Франко поглиблені знання в царині ісихазму, у вивченні спадщини Отців Церкви, але йому не вдається до кінця збагнути світогляд афонського подвижника. Проте «феномен містичного фіналу «Івана Вишенського» є свідченням самозаперечення автора його гасіо» [Мельник 2006: 201]. Пор.:

*Ясна певність, що послухав
Бог отсе його благаання,
що настала хвиля чуда –
просвітлення надійшло.*

*Те, чого він ждав так довго,
обдало його, мов легіт,
мов гармонія безмежна,
райські пахоці святі.*

*І він радісно піднявся,
і перехрестився тричі,
і благословив промінний
шлях, що скісно в море йшов.* [Франко 1991: 524].

Поема «Іван Вишенський» розширила духовні горизонти української літератури. Вона стала красномовною ілюстрацією глибоких духовних пошуків Івана Франка. Дослідження

спадщини Івана Вишенського та історичної доби, коли жив і творив православний письменник-апологет, безпосередньо або опосередковано вплинуло на формування світоглядних та культурних переконань І.Франка. Звернення до праць афонського подвижника є свідченням виняткового зацікавлення Франка як загальними питаннями світобудови, так і проблемами внутрішнього духовного світу окремої людини. Ремінісценції з Євангельського тексту та житій святих, акцент на вічних проблемах взаємодії макрокосму та мікрокосму вказують на широку ерудицію та високий рівень культури мислителя.

Грушевський М. Про старі часи на Україні. Коротка історія України (для першого початку) / М. Грушевський. – К.: АТ «Обереги», 1991. – 103 с.

Гундорова Т. Франко не Каменяр. Франко і Каменяр / Т. Гундорова. – К., 2006. – 352 с.

Мельник Я. Франко й Biblia Apocrypha: до 150-річчя від дня народження Івана Франка / Я. Мельник. – Львів, 2006. – 512 с.

Сверстюк Є.О. Світлі голоси життя / Є. Сверстюк. – К.: ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2015. – 768 с.

Франко І.Я. Твори: в 3 т. / І. Франко. – К.: Наук. думка, 1991 – Т.1. – 672 с.

REFERENCES

Hrushevsky, M. (1991). *About the old days in Ukraine. A Brief History of Ukraine (for the first start)*. Kyiv. (in Ukrainian).

Hundorova, T. (2006). *Franko not Mason. Franko and Mason*. Kyiv. (in Ukrainian).

Melnik, J. (2006). *Franko and Biblia Apocrypha: the 150th anniversary of the birth of Ivan Franko*. Lviv. (in Ukrainian).

Sverstyuk, E. (2015). *Bright voices lives*. Kyiv. (in Ukrainian).

Franko, I. (1991). *Works: 3 t. Vol.1*. Kyiv: Science view. (in Ukrainian).

Nataliya Mekh

POEM BY FRANKO «(IVAN VYSHENSKY)»: SPIRITUAL DIMENSION

The article deals with linguistic creativity Ivan Franko general cultural aspect. Analyzed his poem “Ivan Vyshensky” artistic reflection in her

historical conditions specific time slice, iconic figures. Franco studied the person in the system of religious relations. The artist never forgot personality, her desire, inner peace and spiritual priorities.

The poem "Ivan Vyshensky" is eloquent testimony broad philosophical views of Ivan Franko, his deep understanding of human nature and at the same time, the constant doubt artis.

Appeal artist creativity Athos ascetic, an influential spiritual writer, polemicist, an ardent advocate of the Orthodox faith, Ivan Vyshensky is evidence of exceptional Franko's interest inner spiritual world of the individual.

Reminiscence of the Bible text and the lives of the saints, the emphasis on the eternal problem of interaction between the macrocosm and microcosm indicate broad erudition and high culture level thinker.

Статтю отримано 05.09.2016

УДК:821.161.2-1Франко:24

Ганна Дядченко

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ БУДДІЙСЬКИХ МОТИВІВ У ПОЕЗІЇ ІВАНА ФРАНКА

У статті проаналізовано мовний вияв філософсько-релігійних мотивів у поезії Івана Франка, висвітлено його світоглядні та наукові пошуки у сфері орієнталістики, зокрема буддизму. Окреслено діяльність Франка як перекладача східної поезії. Відзначено, що продуктивними вербалізаторами буддійських мотивів є тематично орієнтовані лексеми та окремі питомі одиниці українського поетичного словника.

Ключові слова: буддійські мотиви, внутрішній портрет людини, іменникова метафора, дієслівна метафора, порівняння, лексеми-екзотизми.

In the article the lingual manifestation of the philosophical and religious motives in the poems of Ivan Franko is analysed, his world-view and scientific search in oriental studies in particular Buddhism is lighted up. An outline of Franko's activity as oriental poetic texts' translator is made. It is noted that the thematically oriented lexemes and some important units of the Ukrainian poetic vocabulary are the productive verbalizers of Buddhist motives.